

Klinika Geriatrii
Akademia Medyczna w Białymstoku

Department of Geriatrics
Medical Academy of Białystok

MAŁGORZATA HALICKA

Family - A Life-satisfaction conditioning factor

Rodzina – czynnik warunkujący satysfakcję życiową w starości¹

Rodzina, a w szczególności dzieci stanowią w życiu człowieka bardzo ważną wartość. Doceniają to nie tylko ludzie młodzi, ale nade wszystko osoby starsze, które z różnych powodów potrzebują w starości wzmocnienia kontaktów z własnymi dziećmi (Dyczewski 2002, Kryczka 1997). Odnosi się to zwłaszcza do tych osób starszych, które mają zakłócone kontakty z mężem/żoną, utraciły swojego życiowego partnera, mają problemy zdrowotne i ciężką sytuację finansową, mają ograniczone kontakty społeczne, a także do tych seniorów - a w szczególności kobiet – dla których dzieci były jedyną treścią ich życia. Rodzina postrzegana w kategoriach małżeństwa i potomstwa jest zatem jednym z tych istotnych czynników, który ma bardzo silny związek z poczuciem satysfakcji życiowej w starości (Synak 2002).

Termin satysfakcja życiowa jako pojęcie złożone wyraża zbilansowaną ocenę wieloczynnikową, na którą składa się ocena obecnego życia oraz ocena życiowych dokonań (Halicka, Pędich 1999). W prezentowanych badaniach problem satysfakcji życiowej ludzi starych został zawężony do oceny satysfakcji z dokonań życiowych. Celem badań było określenie czynników, od których zależy poczucie satysfakcji ludzi starych z dorobku ich życia. Ta składowa stanowiła zasadniczy cel pracy.

MATERIAŁ I METODA

Przedmiotem badań była ogólnopolska reprezentacja osób w wieku 65 i więcej lat. Próba losowa oparta była na operacie PESEL. Ogółem przebadano 1821 osób. Badania zostały zrealizowane przez Pracownię Badań Społecznych w Sopocie w roku 2000 w ramach projektu naukowego KBN nr 1H02F00716, realizowanego w latach 1999-2001. Narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz wywiadu. W celu wyłonienia czynników, które wpływają na poczucie satysfakcji życiowej w starości uzyskane wyniki badań poddane zostały analizie

---

¹ Praca wykonana w ramach projektu badawczego AMB nr 4-01751.

statystycznej i matematycznej, którą przeprowadzono za pomocą regresji logistycznej (Stanisz 2000). Zadowolenie z życiowych dokonań potraktowano jako zmienną dychotomiczną². W oparciu o dane empiryczne zostały oszacowane współczynniki regresji, oceniono ich statystyczna istotność oraz obliczone ilorazy szans. W pracy iloraz szans rozumiany jest jako stosunek prawdopodobieństwa nie osiągnięcia satysfakcji do prawdopodobieństwa jej osiągnięcia. Obliczenia wykonano za pomocą programu STATISTICA firmy StatSoft.

WYNIKI

W pierwotnym modelu regresji logistycznej analizującej zadowolenie z dokonań życiowych uwzględniono łącznie 38 szczegółowych cech objaśniających, wśród których była między innymi samoocena stanu zdrowia. Okazało się jednak, że ta zmienna zdominowała pozostające w modelu inne zmienne. Samoocena stanu zdrowia tak silnie wpływała na poczucie zadowolenia z dokonań życiowych, że trudno było uchwycić możliwości wpływu innych czynników. Wprowadzane kolejno do testowania inne zmienne nadal stanowiły niejako tło problemu tzn. nie pokazywały istoty zagadnienia. Zdrowie potraktowano więc jako wartość autoteliczną i wyeliminowano ją z modelu, co jest zgodne z procedurą testowania w regresji logistycznej.

Aby odpowiedzieć na pytanie, co oprócz dominującego wpływu zdrowia decyduje o poczuciu satysfakcji ludzi starych, stworzono nowy model analizy, w którym poddano testowaniu ustaloną konfigurację czynników. Wśród uszczegółowionych 37 cech, które teoretycznie mogły objaśniać deklarowane poczucie zadowolenia z dokonań życiowych³, jedynie 12 z nich na drodze krokowego testowania „od szczegółu do ogółu” okazało się zmiennymi statystycznie istotnymi tj. wpływającymi na brak poczucia zadowolenia z dokonań życiowych. Tabela 1 pokazuje hierarchiczny układ zmiennych objaśniających, które ostatecznie weszły do testowanego modelu regresji logistycznej.

Jak wynika z poniższej tabeli zmienną, która z najwyższym prawdopodobieństwem objaśnia poczucie niezadowolenia ludzi starych z dokonań życiowych jest sytuacja materialna. Szansa wystąpienia poczucia niezadowolenia z dokonań życiowych jest 34 razy większa u osób, które swoją sytuację materialną oceniają jako bardzo złą, w porównaniu z tymi osobami, które oceniają ją jako bardzo dobrą.

---

² W celu uzyskania dychotomii w logistycznym modelu regresji wzięto pod uwagę skrajne wartości: całkowicie zadowolony(a) i niezadowolony(a). Kwestionariusze wywiadów, w których zadowolenie z życiowych dokonań ocenione zostało jako częściowo zadowolony(a) wyłączone z analizy. Skrajnym ocenom przypisano następujące wartości: 0-gdy całkowicie zadowolony(a) i 1-gdy niezadowolony(a). Uzyskane w regresji logistycznej wartości traktowane są jako prawdopodobieństwa określające nie osiągnięcie satysfakcji życiowej. Powiązania tych ocen badano za pomocą ponad dwudziestu ogólnych zmiennych objaśniających, którym nadano odpowiednie kody pozwalające na identyfikację testowanych cech. W ten sposób z 22 ogólnych zmiennych objaśniających powstało 37cech (zmiennych szczegółowych). Zmienne te pochodzą z kwestionariusza wywiadu, który w całości został opublikowany w książce pt. Polska starość, B.Synak (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk, 2002.

³ Zaliczono do nich m.inn. płeć, wiek, miejsce zamieszkania, miejsce urodzenia w sensie środowiskowym (miasto/wieś), stan zdrowia, sprawność lokomocyjną, wykształcenie, zamieszkiwanie w gospodarstwie rolnym, rodzaj najdłużej wykonywanej pracy zawodowej, braki związane z przejściem na emeryturę/rentę, wspólnotę mieszkaniową, warunki mieszkaniowe, sytuację materialną, stan cywilny, stosunki z dziećmi, poczucie osamotnienia, aktywność w społeczności lokalnej, członkostwo w organizacjach społ., rolę religię w życiu, praktyki religijne.

Tabela 1. Czynniki wpływające na zadowolenie z życiowych dokonań w hierarchicznym modelu regresji logistycznej

Model hierarchiczny – Zmienna zależna: zadowolenie z życiowych dokonań						
Cecha (zmiennie objaśniające uporządkowane wg. ilorazu szans)		Ocena B	Błąd standardowy B	Względny błąd	P=	Iloraz szans
Kod	Stała	-7,62378	0,637988	8,37	0,0000	-
X20	Sytuacja materialna	0,884828	0,127592	14,42	*** 0,0000	34,44326
X26	Złe stosunki z dziećmi	2,06050	0,44296	21,50	*** 0,0000	7,84992
X19	Warunki mieszkaniowe	0,60118	0,13802	22,96	*** 0,0000	6,07101
X27	Brak dzieci	1,78635	0,37080	20,76	*** 0,0000	5,96766
X28	Poczucie osamotnienia	0,49481	0,11632	23,51	*** 0,0000	4,41241
X25	Raczej dobre stosunki z dziećmi	0,91174	0,26155	28,69	*** 0,0004	2,48865
X4	Zamieszkiwanie w małym mieście	0,663563	0,239238	36,05	*** 0,0055	1,941666
X29	Niezdolny do aktywności w środowisku lokalnym	-0,57020	0,26256	46,05	** 0,0298	0,56541
X10	Kategoria zawodowa- rolnik	-0,88762	0,30964	34,88	*** 0,0041	0,41163

Z poczuciem niezadowolenia z dorobku życia równie silnie powiązane są inne zmienne, aczkolwiek iloraz szans, że badane osoby starsze będą niezadowolone z dokonań życiowych jest wielokrotnie niższy niż w przypadku analizowanej wyżej sytuacji materialnej.

Wysoce znamienne wpływ na poczucie zadowolenia z dokonań życiowych mają także relacje z dziećmi oraz warunki mieszkaniowe. Zarówno złe stosunki z dziećmi, jak również brak dzieci nie sprzyjają pozytywnej ocenie dorobku życiowego. Prawie 8-krotnie większe ryzyko niezadowolenia stwierdza się w przypadku tych osób starszych, których stosunki z dziećmi są zakłócone i ocenione zostały jako złe. Równie wysoki iloraz szans, że wystąpi poczucie niezadowolenia z dorobku życia stwierdza się u osób, które nie mają dzieci, którzy negatywnie oceniają swoje warunki mieszkaniowe, a także tych, którzy czują się osamotnieni. Osoby bezdzietne czują się niespełnione nic więc dziwnego, że ryzyko niezadowolenia w tej grupie osób jest prawie 6-krotnie większe. Podobnie wysoki stopień ryzyka występuje u tych osób starszych, które swoje warunki mieszkaniowe oceniły jako bardzo złe. Prawdopodobieństwo, że będą one niezadowolone z dorobku życia jest 6-krotnie większe niż u osób, których warunki mieszkaniowe są bardzo dobre. Także znamienne zależność oraz prawdopodobieństwo niezadowolenia (ponad 4-krotny iloraz szans) występuje u osób, u których prawie zawsze lub zawsze występuje poczucie osamotnienia w porównaniu z osobami, którym nie towarzyszą tego rodzaju odczucia.

W hierarchicznym modelu regresji logistycznej dalsze pozycje zajmują: stosunki z dziećmi ocenione jako raczej dobre, zamieszkiwanie w małym mieście, a także niezdolność do aktywności społecznej w lokalnej społeczności. Jak więc widać nie tylko złe relacje z dziećmi, czy brak dzieci wpływają na dorobek życia. Ocenione w kategoriach pozytywnych stosunki z dziećmi – co należy podkreślić - nie przesądzają jednak o tym, że człowiek stary

będzie usatysfakcjonowany z dorobku życia. Inna konfiguracja czynników odgrywa w tym przypadku dominującą rolę.

Zaskakiwać może nieco, że życie w małym mieście wywiera negatywny wpływ na bilansowanie życia w starości. Okazuje się jednak, że w porównaniu z życiem w dużym mieście, bądź na wsi, egzystencja w małym mieście jako środowisku życiowym niemal z dwukrotnym prawdopodobieństwem przesądza o tym, że człowiek będzie niezadowolony ze swoich życiowych dokonań. Nie bez znaczenia – jak wynika z analizy regresji logistycznej – jest także aktywność w środowisku lokalnym. Osoby niezdolne do aktywności mają mniejsze szanse na osiągnięcie satysfakcji niż te, które cokolwiek starają się robić na rzecz społeczności lokalnej oraz te, które nic nie robią na rzecz środowiska lokalnego, bo nie chcą działać, nie czują takiej potrzeby lub nie wierzą w skuteczność swojego działania. Na ostatniej dziewiątej pozycji znalazła się kategoria zawodowa rolników. Oznacza to, że spośród kilkunastu uwzględnionych i poddanych analizie kategorii zawodowych, praca w charakterze rolnika okazała się najmniej satysfakcjonująca. A zatem szansę na zadowolenie z dorobku życia mają te osoby, które są zadowolone ze swojej sytuacji materialnej i warunków mieszkaniowych, te które mają pozytywne relacje z dziećmi i które w ogóle mają dzieci, a także osoby, które nie odczuwają osamotnienia, mieszkają w dużym mieście lub na wsi, są zdolne do aktywności społecznej, ale niekoniecznie wykazują aktywność na tym polu oraz różne grupy zawodowe z wyjątkiem rolników.

W celu znalezienia modelu finalnego testowane były krok po kroku różne sub-modele, z których kolejno eliminowano zmienne o najmniejszym ilorazie szans. Ostatecznie do końcowego modelu regresji logistycznej ze zmienną zadowolenie z życiowych dokonań weszły trzy cechy: ocena sytuacji materialnej, złe stosunki z dziećmi i brak dzieci (tabela 2).

Tabela 2. Czynniki wpływające na zadowolenie z życiowych dokonań w hierarchicznym modelu regresji logistycznej w eliminacji krokowej

Model hierarchiczny – Zmienna zależna: zadowolenie z życiowych dokonań						
Cecha (zmienne objaśniające uporządkowane wg. ilorazu szans)		Ocena B	Błąd standardowy B	Względny błąd	P=	Iloraz szans
Kod	Stała	-5,25695	0,45694	8,69	0,0000	-
X20	Sytuacja materialna	0,969922	0,118398	12,21	*** 0,0000	48,40927
X26	Złe stosunki z dziećmi	1,98735	0,36082	18,15	*** 0,0000	7,29620
X27	Brak dzieci	1,35895	0,33459	24,62	*** 0,0000	3,89211

Jak wynika z powyższego modelu wpływ sytuacji materialnej na zadowolenie z życiowych dokonań okazał się jeszcze bardziej istotny niż w modelu poprzednim (tabela 1). Iloraz szans prognozujący ten rodzaj niezadowolenia ludzi starych wzrósł w tym przypadku znacząco: z 34,44326 do 48,40927. Prawie dwukrotnie obniżył się natomiast iloraz szans prognozujący niezadowolenie z dokonań życiowych w przypadku osób bezdzietnych. Mimo mniejszego ilorazu szans zmienna ta nadal w stopniu wysoce statystycznie istotnym wpływa na poczucie satysfakcji z dorobku życia. Analiza regresji logistycznej dowiodła, iż innym ważnym czynnikiem, który warunkuje dorobek życia ludzi starych są stosunki z dziećmi oceniane jako złe. Iloraz szans prognozujący niezadowolenie z życiowych dokonań w finalnym modelu regresji logistycznej pozostał niemal na tym samym poziomie (7,84992 i 7,29620). Do najważniejszych czynników, które decydują o satysfakcji z dorobku życia ludzi starych w Polsce należą zatem: zdrowie będące wartością autoteliczną, sytuacja materialna oraz stosunki z dziećmi rozumiane także jako brak dzieci.

OMÓWIENIE

Rodzina jest instytucją dynamiczną, w której dzieci się rodzą, dorastają i odchodzą powodując tym samym zmianę ról społecznych rodziców. Niezależnie jednak od dynamiki zmian w rodzinie, dzieci – jak dowiodła tego regresja logistyczna – pozostają najwyższym dobrem: stanowią o satysfakcji z dokonań życiowych. Jednak relacje osób starszych z własnymi dziećmi mogą nie tylko wzbogacać życie i sprawiać, że ma ono cel i sens, ale także mogą życie znacznie utrudnić zarówno jednym jak i drugim. Na dobre kontakty z rodziną jako ten czynnik, który warunkuje pozytywną ocenę życia w starości zwracali także uwagę inni autorzy (Susułowska 1989, Szwarc, Szyszko-Wydra 1999). Wpływ stanu zdrowia, sytuacji materialnej oraz innych czynników był także przedmiotem naukowych analiz (Halicka 2000) a także wielu badań empirycznych (Ballesteros, Zamarron, Ruiz 2001). Wspomniani autorzy przeprowadzili wielowariantową analizę efektu sytuacji finansowej, zdrowotnej, standardu życia, statusu społecznego, rodziny oraz innych zmiennych społeczno-demograficznych na deklarowaną przez osoby starsze satysfakcję życiową. Okazało się, że poziom wykształcenia i dochody mają dużo większy wpływ na satysfakcję życiową niż np. wiek i płeć. Inni badacze (Edwards, Klemmack 1973) podkreślali przede wszystkim istotne znaczenie statusu socjo-ekonomicznego, zdrowia i nieformalnego uczestnictwa w grupach wsparcia. Jak więc widać wiele różnorodnych czynników wpływa na poczucie satysfakcji życiowej, jednak w warunkach polskich o satysfakcji z dokonań życiowych decydują przede wszystkim: zdrowie, sytuacja materialna i stosunki z dziećmi.

WNIOSKI

Nie tylko złe stosunki z dziećmi wpływają na brak zadowolenia z dorobku życia, ale także brak dzieci decyduje o bilansie życia w starości. W czasach młodości respondentów, ludzie młodzi nie mieli dzieci, bo nie byli zdolni do zachowań prokreacyjnych, współcześnie zdarza się coraz częściej, że ludzie młodzi nie mają dzieci, bo nie chcą ich mieć.

Aby dokonaniom życiowym towarzyszyła satysfakcja niezbędna jest troska o zdrowie i warunki materialne oraz o kształtowanie relacji rodzice – dzieci w taki sposób, aby zdolność do wzajemnego czynienia dobra w rodzinie była zachowaniem pożądanym i trwałym.

Zdrowotna i społeczna polityka państwa może człowiekowi ułatwić albo też utrudnić osiągnięcie satysfakcji życiowej w starości.

PIŚMIENNICTWO

1. Dyczewski L.: Wiąż między pokoleniami w rodzinie, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2002.
2. Edwards J.N., Klemmack D.L.: Correlates of life satisfaction: A re-examination, *Journal of Gerontology*, 1973, Vol. 28, No. 4, 497-502.
3. Halicka M, Pędich W.: Obiektywne i subiektywne korelaty satysfakcji życiowej w starości – obiektywne wyznaczniki jakości życia, *Gerontologia Polska* 1999 nr 7(3-4), s. 63-68.
4. Halicka M.: Satysfakcja życiowa i jej uwarunkowania, W: *Zrozumieć starość*, A.Panek, Z.Szarota (red.), Oficyna Wydawnicza TEXT, Kraków, 2000, s.79-86.
5. Kryczka P. (red.): *Rodzina w zmieniającym się społeczeństwie*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1997.
6. Stanisław A.: *Przystępny kurs statystyki, T.II*, Kraków 2000.
7. Susułowska M.: *Psychologia starzenia się i starości*, PWN, Warszawa 1989.
8. Synak B.(red.): *Polska starość*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2002.

9. Szwarz H., Szyszko – Wydra B.: Ocena własnego życia a aktualna sytuacja psychospołeczna badanych osób starszych, *Gerontologia Polska* 1999 nr 7(I), s. 33-37.

STRESZCZENIE

W prezentowanych badaniach termin satysfakcja życiowa ludzi starych wyraża zbilansowaną ocenę wieloczynnikową, na którą składa się ocena obecnego życia oraz ocena życiowych dokonań. Kryteria oceny satysfakcji życiowej nie są jednolite. Wpływają na nie zarówno uwarunkowania obiektywne jak i subiektywne.

Analiza czynników warunkujących satysfakcję życiową ludzi starych była przedmiotem badań projektu naukowego KBN nr 1H02F00716, realizowanego w latach 1999-2001. Badania zostały przeprowadzone w 2000 roku, na ogólnopolskiej próbie losowej 1821 osób w wieku 65 i więcej lat, metodą obszernego wywiadu kwestionariuszowego.

Do oceny czynników wpływających na poczucie satysfakcji życiowej ludzi starych zastosowano analizę regresji logistycznej. Spośród testowanych w modelu ponad dwudziestu różnych zmiennych objaśniających (wyłączając stan zdrowia), największy wpływ okazały się mieć dwie spośród uwzględnionych zmiennych: obecna sytuacja materialna oraz stosunki z dziećmi. Zarówno brak dzieci jak i jakość stosunków z dziećmi warunkuje poczucie satysfakcji z dokonań życiowych w starości. Jednak złe relacje z dziećmi silniej - niż brak dzieci - wpływają na poczucie satysfakcji życiowej. Innymi słowy im gorsze w ciągu życia relacje z dziećmi, tym większe prawdopodobieństwo niezadowolenia z dokonań życiowych w starości.

SUMMARY

In the presented research the term life satisfaction of elderly expresses a balanced multi-factor evaluation, which includes the evaluation of present life and of life achievements. The life satisfaction evaluation criteria are not homogeneous. They are influenced by both objective and subjective conditions.

The analysis of factors conditioning the life satisfaction of elderly was the subject of a KBN research project no. 1H02F00716, which was in progress from 1999 to 2001. The research was conducted in the year 2000, on a randomly chosen group of 1821 people aged 65 or more (representative of all Poland), with the aid of a broad questionnaire study.

The logistic regression analysis was used to evaluate the factors influencing the life satisfaction of elderly. Among over 20 various interpreting variables (only health condition) tested in the model, two proved to have the greatest influence - present financial situation and relations with children. Both lack of children and the quality of relations with them conditions the sense of satisfaction with life achievements. However, bad relations with children have a stronger influence than lack of children. In other words, the more dissatisfied the one is with ones relations with children, the more likely one is to be dissatisfied with ones life achievements.